

KOVÁCS TERÉZ:

GENERÁCIÓS KÜLÖNBSÉGEK A SZAKSZÖVETKEZETI TAGSÁG KÖRÉBEN

(Egy kerekegyházi vizsgálat eredményei alapján)

I. Bevezetés

Agrárpolitikánk az elmúlt 25 év alatt a szakszövetkezeteket a termelőszövetkezetekhez viszonyítva hosszú ideig alacsonyabb típusú szövetkezeti formának minősítette. A szakszövetkezetek gazdálkodását az elvonások és állami támogatások rendszerében sok indokolatlan és hátrányos megkülönböztetés nehezítette. Bár jóval gyengébb minőségű szántóterületeken gazdálkodtak (szakszövetkezeti átlag: 10,7; tsz-ek átlaga: 20,7 aranykorona/ha), mégis, a mérleg szerinti termelési érték – folyóáron számítva – a két típusú szövetkezetek közül Bács-Kiskun megyében 1976–1982 között jobban nőtt a szakszövetkezetekben, mint a tsz-ekben. A növekedés főleg az alaptevékenységen belül volt észlelhető.

A szakszövetkezetekben a saját földön gazdálkodó tagok kötelező vagyoni hozzájárulását vagy a föld aranykorona értéke után vetették ki, vagy pedig a termés 10 százalékaiban határozták meg. Ez a szántóföld után aranykoronánként minimum 5 kg búza értékét, továbbá a leadott szőlő és gyümölcs értéke 10%-ának az elvonását jelentette. Kezdetben ez volt a szakszövetkezetek közös vagyonának szinte egyetlen forrása, melynek 80%-a még 1970-ben is ebből a forrásból akkumulálódott.

A vagyoni hozzájárulás ma is része a szakszövetkezeti közös gazdaságok bevételeinek, de az alapító gazdák elöregedésével, a közös gazdaság méretének növekedésével ez egyre kisebb arányú. E folyamattal párhuzamosan az ipari melléküzemágak a 70-es évek eleje óta terjedőben vannak. Egyes településeken a szakszövetkezetek vezetői – ügyesen és burkoltan – korábban kezdték meg ezek kialakítását, mint a termelőszövetkezetek. Létrehozásukat jórészt a rossz minőségű földre hivatkozva indokolták a felsőbb szerveknél. A 70-es évek végétől kialakították a gyümölcs- és szőlőtermesztéshez kapcsolódó feldolgozó ipart, amely ma már vertikummá épült ki.

Az 1980-as évek elején a nehezdő gazdasági körülmények egyre idősebbé tették az egyéni felelősségvállalást és érdekeltiséget, a termelőeszközök ésszerűbb használatát, s mindenekelött a kisvállalkozást. Ezeknek elemei a szakszövetkezetekben fokozottabban érvényesülnek mint a termelőszövetkezetekben, a szakszövetkezetek gazdaságpolitikai megítélése kedvezőbbre fordult. Talán ennek is köszönhető, hogy jó

néhány új publikáció jelent meg a témában. (SIMÓ T. 1983, HARSÁNYI E. 1984, KOVÁCS Z. 1984, MAGLÓDI L. 1985.)

E tanulmányok, a korábbi hiányt pótlandó, a szakszövetkezetek létének tudatosításával, létrejöttével, sajátos körülményeivel, a velük kapcsolatos jogszabályok gyakorlati következményeinek ismertetésével, a tagi gazdák életstratégiájával, a közös és tagi gazdaságok termelési szerkezetének bemutatásával foglalkoznak. MAGLÓDI említést tesz róla, SIMÓ pedig külön fejezetben foglalkozik a tagi gazdák alvállalkozói szerepével. Ebben az összefüggésben a szakszövetkezet a fővállalkozó. Véleményem szerint SIMÓ következtetéseit a napjainkban legjobban gazdálkodó szakszövetkezetekben végzett vizsgálatai alapján vonta le, melyek a kollektívizálás előtt is gazdag településeként számontartott Kecelen és Soltvadkerten működnek. Mindenképpen kiemelendőnek tartom, *hogy azok az emberek*, akik a szakszövetkezettől 25 évre bérelnek szőlőtelepítésre földet, ehhez hosszúlejáratú OTP hitelt vesznek fel, százalékos művelésben dolgoznak rajta, azon töprengve, hogy pénzüket hogyan fektethetik be közös társulásokba, *egyértelműen vállalkozók*. Ez azonban csak egy szűk réteg, amely főleg az új falusi elit tagjaiból tevődik össze. Felvetődik a kérdés, hogy a nem ebben a formában tevékenykedő tagi gazdák hová sorolhatók.

A fentebb említett publikációk erre a kérdésre csak sommás választ adnak. El kellene dönteni, s ehhez további kutatások szükségesek, hogy a szakszövetkezeti tagi gazdák milyen mértékben tekinthetők vállalkozóknak, s mennyire olyanok e szempontból, mint a tsz-tagok. (Tehát nem vállalkozók, csak egy holdnál nagyobb háztájit művelnek.) Tanulmányunk ennek a kérdésnek egy részét szeretné megválaszolni.

Kerekegyházán 1984. őszén végzett vizsgálatunknak csak az volt a célja, hogy megállapítsuk, az idősebb generációk körében a jól gazdálkodók milyen irányban befolyásolták utódaik életútját. Ezeknek a gazdáknak élettörténete, gazdálkodástörténete tekinthető ugyan gazdasági vállalkozásnak, de ők maguk mindig csak arra törekedtek, hogy jó gazdák legyenek. Kérdés az is, hogy a ma jól jövedelmező gazdaságokat működtető fiatalabb generáció mennyiben vállalkozó, milyen családi háttérrel indult, illetve van-e Kerekegyházán a két generáció mérvadó gazdáinak között folytonosság?

Vizsgálatunkat egy kisebb, mindössze 40 személyt kitevő csoportra vonatkozóan végeztük el. A megkérdezettek fele-fele arányban tartoztak az ötven éven felüli korosztályhoz és az ötven éven aluliakhoz. Az ötven éven felüliek között egyaránt voltak tsz-tagok és szakszövetkezeti tagok. Módszerünk a kötetlen beszélgetés volt, amelyet a testvérek számával, a szülők foglalkozásának és vagyoni helyzetének megkérdezésével kezdtünk. Az idősebbeknél külön figyelmet fordítottunk arra, hogy reagáltak gazdálkodásukban az életükben több ízben bekövetkezett gazdaságpolitikai változásokra, és arra, hogy utódaikat milyen életpálya felé irányították. A fiatalabbak csoportjánál figyelmünk élet- és munkaszervezésükre, illetve a második gazdaságban folytatott tevékenységükre irányult.

Mielőtt rátérnék a két generáció közötti különbségek bemutatására, előbb a tagi gazdák gazdálkodását és életkörülményeit befolyásoló jogszabályokról, majd Kerekegyháza fontosabb népességi és gazdasági adatairól szólnék. Ezek nélkül ugyanis nem érthető meg a két generáció gazdálkodásában tapasztalható különbségek.

II. A szakszövetkezeti tagok gazdálkodását és életkörülményeit befolyásoló jogszabályok

Az 1961-ben a szakszövetkezetbe belépett gazdák életkörülményeit és munkakedvét legjobban a nyugdíjjal, a földtulajdonnal és a kettős foglalkozással kapcsolatos jogszabályok befolyásolták.

Magyarországon a parasztok nyugdíj jogosultsága a mezőgazdaság szocialista átszervezése után alakult ki. Az elmúlt 25 évben, ha ez az intézkedés nem lépett volna életbe, akkor a jó munkaerő a mezőgazdaságot még az eddigieknél is nagyobb mértékben hagyta volna el, az idős tsz-parasztok jelentős rétege pedig elszegényedett volna. A szakszövetkezetekben a nyugdíj jogosultságra 1970 óta van mód. A szakszövetkezeti nyugdíjasokat járadékosoknak nevezik. A tagok a nyugdíjkor eléréséig a szakszövetkezetnek havi nyugdíj-járulékot fizetnek. Ez alatt a 15 év alatt ez a járulékfizetés többször módosult.

Jelenleg öt formája van: az első kategóriába a közös gazdaságban rendszeresen dolgozók tartoznak. Rájuk ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a termelőszövetkezeti tagokra vagy az állami vállalatoknál lévő alkalmazottakra.

A második kategóriába azok a közösben nem dolgozó tagok tartoznak, akiknek évi jövedelme eléri vagy meghaladja a 36 ezer forintot. A nők 55, a férfiak 60 éves korban lesznek szakszövetkezeti nyugdíjasok. Ők most havi 850 Ft nyugdíj-járulékot fizetnek. Ezzel a nyugdíjmegváltási lehetőséggel nem jár együtt betegségi biztosítási segély, csak baleseti táppénz. Ez a felemelt összegű járulék sok vitát vált ki az utóbbi időben. Akik ezt fizetik, azok közül sokan fel akarnak hagyni a gazdálkodással és szeretnének elmenni vagy már el is mentek a szakszövetkezet közös gazdaságába, illetve állami vállalathoz dolgozni. A helyzetükkel foglalkozó TOT üléseken a résztvevők is magasnak tartják ezt az összeget. (TOT-jegyzőkönyv, 1984) Úgy vélik, hogy ők ugyanannyiért váltják meg a nyugdíjukat és úgy adóznak, mint az egyéni parasztok, de hátrányosabb helyzetben vannak, mert még vagyoni hozzájárulást is kell fizetniük a szakszövetkezetnek.

A harmadik kategóriába tartozók is úgynevezett emelt szintű, de csak havi 300 Ft-os járulékot fizetnek. Ezt 1983. január 1-től tíz évre visszamenőleg lehetett fizetni, vagy megváltani a hiányzó éveket. Az ez összeget fizető nők 55, a férfiak 60 éves korban havi 2000 forint járadékot kapnak.

A negyedik kategóriába a havi 200 Ft-ot fizetők tartoznak. Esetükben a nők 65, a férfiak 70 éves korban lesznek havi 1.900 Ft járadékra jogosultak. A járulékot fizetők legnagyobb része ezt az összeget fizeti.

Végül az ötödik kategóriába azok tartoznak, akik életkoruknál fogva már hozzájutottak az öregségi járadékhoz.

A földtulajdon kérdése is hasonlóan bonyolult. Előzetesen azt kell megállapítanunk, hogy a szakszövetkezetek 1961-es szervezésekor ezt a formát középpútnak szánták a kollektivizálás és a magángazdálkodás között. A szakszövetkezetbe belépett parasztok földjére vonatkozóan a tulajdonjog és a használati jog kettévált. A tulajdonjog feltételeessé vált, amely gyakorlatilag csupán korlátozott használati jogot jelent. (Ezt a tsz-ekhez viszonyítva enyhébb vagyonbeviteli formát a vagyoni hozzájárulás bevezetésével ellensúlyozták.) Még enyhébben jártak el a szőlő- és gyümölcsültetvények esetében.

3 ha-ig ezeket jogilag, tehát forgalomképesen meghagyták a gazdáknál. Az 1977/III. 12./MÉM. rendelettel viszont megtiltották, hogy a tagi szőlő- és gyümölcssterületek adás-vétel tárgyát képezzék. Az addigra kívülállók tulajdonába került szőlő- és gyümölcssterületre ez a jogszabály nem vonatkozott. Ez gyakorlatilag tehát azt jelenti, hogy a szakszövetkezeti tagnak nem, de szakszövetkezeten kívülálló személynek lehet magántulajdonában (forgalomképes) szőlője és gyümölcsöse.

Nagyon fontos volt a Minisztertanács 7/1977. évi rendelete, amelynek értelmében felül kellett vizsgálni a kettős foglalkozásúak tagsági viszonyát. Eszerint 1978. december 31-e után nem lehetett szakszövetkezeti tag az, aki máshol volt munkaviszonyban. A rendelet hatására a kettős foglalkozásúak nagyobb része megszüntette a szakszövetkezettel a tagsági viszonyát. (Kerekegyházaán például 250 fővel csökkent a szakszövetkezeti tagság. Bécs-Kiskun megyében a 32.000 szakszövetkezeti tag közel egynegyedét érintette ez a jogszabály. Ezek 66%-a a tagsági viszony megszüntetése mellett döntött. További 10% többszöri felhívásra sem nyilatkozott, így automatikusan törölték a tagok közül. A jogfolytonosság fenntartását gyakran úgy oldották meg, hogy a házastárs lépett be a szakszövetkezetbe.)

A 35/1982. évi tvr. a tagsági viszonyt új módon szabályozta. E szerint a fegyveres testületek tagjainak kivételével ismét lehetővé vált a kettős jogviszony. Ezzel újra engedélyezték azt, amit mindössze öt évvel korábban megtiltottak.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a szakszövetkezetekre nézve a fent említett 1977-es rendeleteknek több volt a káros kihatásuk, mint az előnyük (KOVÁCS Z. 1984.). Növekedtek a parlagföldek, elsősorban az elhanyagolt gyümölcs- és szőlőterületek. Tehát a jogszabályok gyakori és olykor ellentmondásos változása a tagság körében bizonytalanságot szült, amelyre eltérően reagáltak.

Az idősebb generáció egy része nem észlelte, hogyan változnak a jogszabályok, a másik részük tudott a változásokról, de azok tartalmát már nem tudta követni. A középkorúak — különösen a közvetlenül érintettek — már felfogták a problémák lényegét, és ha a szakszövetkezeti vezetők is hajlandóságot mutattak, akkor közösen keresték annak a lehetőségét, hogy változatlan formában (csak más elnevezéssel) tovább folytassák az eddigi gazdálkodási formákat. (Például a kettős tagság megszüntetése után bérbe vették azt a földterületet, amelyet korábban is műveltek.) Az a kevés fiatal, aki érdekelt volt a szakszövetkezeti tagi gazdálkodás folytatásában, a fenti rendeletek meghozatala után még tisztábban fogalmazta meg azt a kérdést, hogy érdemes-e parasztnak maradni, nagyobb kockázatvállalás mellett.

A szakszövetkezeti vezetőség, beállítottságtól és szituációtól függően, kétféleképpen reagált a rendeletekre. Egyeseknél a megszorítások következtében szorongás és tanácstalanság jelentkezett, míg mások a megszorításokban azt látták, hogy a jövőben kevesebb munkájuk lesz, eredményesebben tudnak majd a közösen gazdálkodni és döntéseket hozni. („Jobb” lesz a közgyűlésen résztvevők statisztikája.)

III. A falufejlődés jellemzői Kerekegyházán

A tanácsháza falán lévő emléktábla szerint Kerekegyháza belterületén az első ház 1857-ben épült. 1910-ben a mai község közigazgatási területén 4450-en, 1949-ben 6130-an éltek. 1980-ra a lakosság száma 6010-re csökkent, majd 1984-re 100 fővel ismét gyarapodott. Az utóbbi időben tapasztalható némi lakosságnövekedést Kecskemét közelsége (18 km), az egyre javuló községi infrastruktúra, a helyi ipartelepítés, a nagy- és kisüzemi mezőgazdaság párhuzamos fellendülése váltotta ki.

1984-ben megkezdték a gázvezeték építését, és üzembehelyezték az automata telefonközpontot is. 1982-ben új iskolaépületet adtak át, ahová 900 gyermek jár. A községben 8 km hosszú vízvezeték-hálózat és – beleértve a teljes közigazgatási területet – 30 km hosszú műút van. Naponta 50 autóbuszjárat érinti a falut. Kerekegyházán 1901–1972 között volt vasúti közlekedés. Megszüntetését ma sok helyi lakos egyértelműen helytelennek tartja.

A munkaviszonyban lévők közül naponta 750–800 fő ingázik, a többiek egy része a község négy ipari üzemében dolgozik. Közülük legnagyobb a kecskeméti MEZŐGÉP telephelye, amely 710 munkást foglalkoztat. A Habselyem Kötöttárugyár telepének 168 dolgozója van. A Fa-, Fém- és Szolgáltatóipari Kiszövetkezet ma 75, a Tésztaüzem pedig 58 munkást alkalmaz.

1949-ben a lakosság fele még tanyán élt, ma ez az arány 18%-ra csökkent. A megmaradt tanyák 70%-án van villany.

A századforduló és a II. világháború között Kerekegyháza agrárfalu volt. Az 1910-es statisztikai adatok szerint a faluban 381 önálló birtokos és bérlő lakott. Ebben nem számították ugyan bele a 10 kat. hold alatti kis- és törpebirtokosokat, akik, mint köztudott, a birtokosok legnagyobb részét alkották. (A 10 kat. hold feletti birtokosok és bérlők száma 1935-re már csökkent.)

Az 1935-ös összeírás már több részletet tartalmaz. Ezek szerint 684 családnak egy kat. holdnál kisebb földterülete volt, közülük 485 család szántófölddel nem rendelkezett. További 382 családnak volt 1–5 kat. hold földje. E két kategóriába tartozók alkották azt a zsellér- és törpebirtokos réteget, akik a saját földjük műveléséből származó jövedelemből nem tudták kielégíteni sokgyerekes családjuk minimális létszükségletét sem. A két csoport tette ki a birtokosok 74,4%-át, de birtokolt földterületük a határnak csak 12,7%-át foglalta el. A birtokosok másik részét az a 8 család képezte, amelyeknek 100 holdnál több földjük volt. Ők a földtulajdonosok 0,6%-át tették ki a községben, de a terület 28,6%-án gazdálkodtak. A leggazdagabbak a Móczár, a Beretvás és Fazekas családok voltak. A polgárosodásra számba vehető 5–50 kat. holdas kis- és középbirtokos családokból 339 élt a faluban, az 50–100 kat. holdasokból 19. Ők alkották együttesen a birtokosok 1/4-ét, a földterületnek pedig 59,7%-án gazdálkodtak.

1949-re tovább csökkent a birtokok nagysága és a birtokosok száma is.
(1. táblázat)

1949-ben alakult meg az első tsz, a Dózsa, 1951-ben a második, az Előre.

Az 1961-es átszervezés alkalmával egy tsz és hat tsz-csoport jött létre. A tsz-csoportokat 1969-ben minősítették át szakszövetkezetekké. Az 1960-as évek közepén ezeket több lépcsőben egyesítették, majd 1975-re alakult ki a mai Kossuth Szakszövetkezet (két szakszövetkezetből és egy tsz-ből). Rajta kívül a faluban működik még a Dózsa Tsz.

A kerekegyházi mezőgazdasági népesség foglalkozási viszony szerint

1. táblázat

Önálló	Kereső				Kereső segítő családtagja			
	0–1	1–10	10–25	25 +	0–1	1–10	10–25	25 +
fő	127	727	236	81	33	501	223	87
%-ban	11	62	20	7	4	59	27	10

Önálló	Eltartottja				Összesen			
	0–1	1–10	10–25	25 +	0–1	1–10	10–25	25 +
fő	130	1469	470	153	280	2697	929	321
%-ban	5	66	21	7	7	64	22	7

Forrás: 1949. évi népszámlálás 8. Foglalkozási statisztika részletes eredményei (p. 242.) Budapest, 1952.

Ma a község mezőgazdasági területének 39%-a (2017 ha) a termelőszövetkezethez, 61%-a (5217 ha) a szakszövetkezethez tartozik. Országosan a szakszövetkezetek földterületének 40%-a van egyéni művelésben. Kerekegyházán ez az arány kisebb, az 1975-ös egyesüléskor 30, ma 19%.

Vizsgált településünkön a tsz és a szakszövetkezet más-más problémákkal küzd, és eltérő gazdálkodási, irányítási stratégiát követ. Az 1960-as években a két, különböző típusú szövetkezet elődei nagyon hasonlítottak egymáshoz; ez ma csak az idős tsz-tagok és tagi gazdák gazdálkodásáról mondható el.

A Dózsa Tsz-nek két főágazata és számos kisméretű részlege van. Gépeik amortizálódása 68–70%-os. Hitelállományuk 39 M Ft, ebből számottevő, 20 M Ft körüli a háztáji ágazathoz kötött, a kihelyezett sertésenyésztésre felvett hitel. Nettó eredményük 1980–1983 között 1,6–3,2 M Ft között változott. 1984-ben eredményük már megközelítette a 4 M Ft-ot.

Ez a növekedés főleg az 1982-ben a tsz élére került új vezetők kezdeményező készségének köszönhető. Az új vezetés a kukoricával bevetett területet a minimálisra csökkentette, helyette egy termelési rendszer tagjaként a jelenleg jobban fizető kenyérgabona és napraforgó területét növelte. Egy év alatt 8 átalánydíjas önellátó melléküzemi részleget hoztak létre. Ezek az ország különböző pontjain találhatók: Nagykőrösön, Cegléden, Kecskeméten, Kerekegyházán, Budapesten. Megjegyzendő, hogy ezek az intézkedések még csak a külső tartalékok feltárását jelentették, de jó érzékkel használták ki az adódó lehetőségeket. Úgy tűnik, ha rátérnek a növénytermesztés és állattenyésztés önelszámoló rendszerére, akkor az már a belső tartalékok feltárásához vezet. Ez egyben új gazdálkodási stratégiát is hozhat.

A szakszövetkezet élén álló, hosszú vezetői tapasztalattal és tekintéllyel rendelkező elnöknő a kisparaszti gazdálkodást folytató gazdaságok támogatását és fenntartását tartja a szövetkezet központi feladatának. Ezt még olyan áron is támogatja, hogy a közös gazdaság készen álljon átvenni nem jövedelmező termelési ágakat a tagi gazdaktól. A szakszövetkezet többi vezetője nagy energiát fektet be saját kisgazdaságába.

1984-ben a családi termelésben a szakszövetkezet valóban szép eredményt (84 M Ft forgalmat) ért el. Ez az eredmény a sok idős parasztgazda és a néhány, szakosított termelést nagyban folytató fiatal vagy középkorú tag gazdaságából származik. Hiányzik viszont az újabb- és újabb kisgazdaságok felfuttatása, illetve a szakszövetkezettel közös gazdálkodási stratégiák kialakítása. Jórészt hagyományos termelést folytató melléküzemágik vannak (lakatos-, asztalos-, szállítási üzemek), amelyek manapság általában már kevés jövedelmet hoznak. Nincs viszont olyan jól jövedelmező melléküzemáguk, amely élelmiszeripari feldolgozásra támaszkodna (pl. a borászat).

A Kossuth Szakszövetkezet hitelállománya 5 M Ft, tartalékalapja 6 M Ft, munkagépekkel jól ellátottak. A gépek amortizálódása csak 20–25%-os. Nettó eredményük 1979–83 között évi 4–6 M Ft volt, de ez 1984-ben 3 M Ft-ra csökkent. Az 1975-ös szövetkezeti összevonás után a szakszövetkezet a korábbiakhoz viszonyítva nagylétszámú szervezetté vált. Gazdasági szempontból ez előnyös, de az irányításban és az emberi kapcsolatteremtésben számos nehézséget támaszt. A vezetőség a jelenlegi gazdálkodási körülményeket a korábbiakhoz képest nehezebbnek tartja.

IV. Az 50 éven felüli szakszövetkezeti tagok életútja

A Kossuth Szakszövetkezet járadékos vagy járadék fizetésére kötelezett tagjainak 85,5%-a betöltötte az 50 évet, 43%-a pedig a 70-et is. Gazdálkodásuk kezdete tehát a két világháború közé esett. A megkérdezettek többsége jó vagyoni helyzetű szülőktől származik és sokgyerekes patriarchális családban nőtt fel.

A szülőktől nagyobb földterületet esetleg egyik szülő halála után remélhettek. Házasságkötésük után pár hold földet és néhány jószágot kaptak. A fiatalabb fiúk közül egy a házasságkötés után is a szülőkkel maradt. A többiek az új életet bérelt földön kezdték, amelyen tanya is állt. Induláskor a szülői segítség még legfeljebb a bérelt föld bevetéséig terjedt. Azon túl a gazdálkodás, a vagyon gyarapítása a fiatal házásokra hárult. A szülőket és induláskor még az ő gazdálkodásukat is a szőlőtermesztés és a vertikális állattartás kombinációja jellemezte. A JUHÁSZ P. által jellemzett vertikális állattartás azt feltételezi, hogy a földhasználat lényege az állati takarmánytermelés; a piacra késztermékként csak az állatok kerülnek.

A II. világháború alatti és utáni évek több ízben is visszafogták és fékeztek e generáció hagyományos parasztgazdálkodását.

Az 1924-ig születettek — tehát a megkérdezés időpontjában 60 évesek vagy idősebbek — résztvettek a II. világháborúban, közülük többen hadifogságba estek.

Az 1930 körül születetteknek, amennyiben családjuk kuláklistára került, katonaság helyett a munkaszolgálat jutott. A beszolgáltatás idején a megkérdezettek közül többen is a hivatalos tájékoztatást követve felismerték, hogy ipari növények termesztésére kötött szerződésekkel és földterületek leadásával enyhíthetik a beszolgáltatási terheket. („Leleményességüket” bizonyítja, hogy nagyobb területre szerződtek, mint amennyit tényleg bevetettek.)

Az 50-es évek második felében az emberek felszabadultabban kezdtek élni. Visszakerültek hozzájuk a korábban elvett földek, kezdtek ruhára költeni és újra gazdálkodni.

Az 1961-es kollektivizálás alkalmával a tsz-csoportok vezetői is e generáció jó-módú középparaszt vagy feltörekvő kisparaszt gazdái közül kerültek ki, s nagyon vigyáztak arra, hogy a tagság rokonszenvét munkával és példamutató magatartással szerezzék meg. Tegyük hozzá, ez volt az az idő, amikor ezek a tsz-csoportok néha még az önellátásra is képtelenek voltak, de az akkori vezetők a „közös” fenntartásáért mégis mindent megtettek. Magatartásukat a túlzott aggodalom, a patriarchális szellem, a mértéktartó kockázatvállalás, a kétkezi munka túlértékelése jellemezte. Számunkra viszont a kollektivizálásnak nem voltak biztató történelmi tapasztalatai, és a közös gazdálkodás önmagában is távol állt individuális gazdálkodási szokásaiktól. Így az akkori vezetők hitükkel és meggyőződésükkel ellentétesen cselekedtek. Ennek ellenére a vezetéssel megbízott emberek komolyan vették megbízásukat, és a közös tulajdont úgy kezelték, mintha az a saját gazdaságuk volna. Ezért a szövetkezetek első kerekgyeházi vezetői idővel meghasonlott, lelkileg meggyötört emberek lettek. Tudvalevő, hogy a meggyötört emberek fizikai munkaképessége csökken, vezetésre való alkalmasságot pedig kép-telenség tőlük elvárni.

1961-ben a volt jó módú gazdák közül a község egyetlen tsz-ébe azok léptek be, akiket sújtott a beszolgáltatás korából visszamaradt adó. A többiek a jelenlegi szakszövetkezet jogelődjeként működő tsz-csoportok valamelyikében vállaltak munkát. Gazdálkodásukban — legalábbis a visszaemlékezésekből ítélve — nem történt nagy változás. A jó módú gazdáknak akkor átlagosan 20 hold földjük volt (ebből 2 kat. h. szőlő), és tsz-csoport, majd szakszövetkezeti tagként továbbra is egyéni gazda módján művelték „saját” földjüket. Igaz, parcellájukat gyakran évenként áthelyezték, ami bizonytalanságot szült, nehezítette a tervszerű gazdálkodást, és gyakran elvette munkakedvüket is. De idővel ezek a parcellák „megállapodtak”.

Ez a generáció a 60-as évek végét, 70-es évek elejét tartja élete legszebb szakaszának. Abban az időben nagyon sokat dolgoztak, saját földjük művelésén kívül még szolgáltatást is — pl. teherfuvarozást — vállaltak, ám életkoruk előrehaladásával egyre kevésbé voltak képesek különmunka végzésére.

Ma a megkérdezettek átlagosan 7 kat. hold földet művelnek. (Ez szakszövetkezeti és tsz-tagokra egyaránt érvényes azzal, hogy a szakszövetkezeti tagok a „saját” földjükön, a tsz-tagok pedig egy hold háztáji plusz bérelt földön gazdálkodnak.) Ebből a szőlőterület általában 1 kat. holdat tesz ki, a többi földön pedig „vegyes gazdálkodást” folytatnak. Gazdaságuk felszereltsége műszaki szempontból rendkívül fejletlen; a faluban nincs az ő kisgazdaságuk működtetéséhez szükséges szolgáltató ipar. Vagy ők maguk lesznek tehát újítók, „feltalálók”, vagy felkutatják azokat, akik burkolt formában mezőgazdasági kisgépeket és felszerelést „gyártanak”. Általában egy lovat tartanak, ritkábban személygépkocsijuk is van. Néhány évvel ezelőtt még volt szarvasmarhájuk, ma már csak az 50-es és a 60-as éveik elején járók tartanak szarvasmarhát. Évente felnevelik 2–3 anyakoca szaporulatát, és baromfijuk is van.

Ez az 50 éven felüli generáció a 60-as — 70-es években épített vagy kibővített sáttortetős „kockaházakban” lakik. Lakáskörülményeik viszonylag jók, de udvaraik rendezetlenek, mert fiatal korukban ezt szokták meg: ez a gazdálkodás, az állattartás természetesen velejárójának számított. Járadéuk összege alacsony. A feleségek egyes esetekben házastársi pótlékot kapnak. Mindezek ellenére — saját véleményük szerint —

most jól élnek. Jellegzetes, hogy a szakszövetkezeti tagok jobban ragaszkodnak a földhöz és az önállóan szervezett gazdálkodáshoz, mint a termelőszövetkezetiek.

Fontosabb nekik az önállóság, mint a nyereség. Az interjúkból az is kiderült: gyakran azt sem érzékelik, hogy földjeik rendelkezési jogát már elveszítették. Paraszti logikájuk azt diktálja, hogy amíg adóznak a földért, addig az az övék. Bár e földhasználat drágább, mint ha ugyanakkora területet bérelnének a szövetkezettől, mégis inkább a „sajátjukat” művelik.

Mindennek ellentmond, hogy e generáció közömbös a gazdaság fenntartásának folytonossága iránt. Gyermeküket megtanították ugyan a paraszti munkára, de már nem követelték meg tőlük, hogy a gazdaságot továbbvigyék és fokozottan gyarapítsák. Mivel e fontos paraszti norma érvényét veszítette, ezért e gazdálkodási forma paradox módon, e generációváltással megszűnik. A gazdálkodást – legalábbis az általunk megkérdezettek közül – egyetlen valamikor irányadó gazda gyereke sem választotta élethivatásul. Az utódok azért döntöttek így, mert szüleik szerint a mezőgazdaságon kívüli foglalkozások biztonságosabb megélhetést nyújtanak.

Az utódok első csoportja (a 40-es évek elején születettek) szakképesítés nélküli betanított vagy segédmunkások lettek. Ők hagyták el legnagyobb mértékben a községet. Később, a szülői pályaeorientáció valamilyen szakma vagy hivatalnoki állás felé irányította a gyerekeket.

E folyamattal egyidőben a generációk között eltűntek a patriarchális viszonyok, a családok mégsem atomizálódtak. A családot alapító gyerekeket a szülőknek – bár különálló családi házakban, de – sikerült a faluban tartani. A két generáció kölcsönösen segíti egymást, összetart.

V. A fiatalabb korosztály

A megkérdezettek közül az 1935–1954 között születetteket, tehát a megkérdezés időpontjában az 50 év alattiakat tekintettük idetartozónak. Ők gazdálkodásukat már a mezőgazdaság átszervezése után kezdték. E középkorú és fiatalabb férfiak munkavégzésére és gazdálkodására heterogén tevékenységszerkezet jellemző, amely gyakorlatilag a 8 órás állandó munkaviszonyt és a kisegítő vagy háztáji gazdálkodás párhuzamos vállalását jelenti.

Az egyéni gazdálkodással, mint főfoglalkozással előbb a férfiak, majd a nők is felhagytak. A 30-as években született nőknél az a tipikus helyzet, hogy vezetnek egy kisméretű hagyományos gazdaságot, a férjek pedig fix fizetésért kereső munkát végeznek. 1968 után a pályakezdőknél más volt a helyzet. A nők is munkát vállaltak, mégpedig általában középfokú iskolai végzettséggel. A háztáji vagy kisegítő gazdaságot pedig egyre inkább korszerűsítették és szakosították. Az ilyen gazdaságokban szarvasmarhát már nem tartanak, a sertésenyésztésben pedig önetetőt és önitatót használnak. Manapság a baromfitelepek (tojóhibrid, broylercsirke, kacsa) a faluban a legnagyobb befektetést igénylő és a legjobban jövedelmező családi vállalkozások. A *műszaki berendezések* sorozatgyártmányú ipari termékek, a kezelőnek szaktudása csupán a meghibásodások észrevételéhez és az alkatrészek cseréjéhez van. A gazdaságok szakosítása és „iparosítása” miatt a hagyományos kisipari szolgáltató tevékenységet nem igénylik.

Figyelemre méltó, hogy ezeket a korszerű háztáji gazdaságokat azok működtetik, akik rendelkeznek ehhez megfelelő piaci információval, tőkével, eleget tudnak tenni a legszigorúbb állategészségügyi szabályoknak, technológiai előírásoknak, és vannak bizonyos műszaki ismereteik is. *Akik mindezzel rendelkeznek, azok általában fő munkahelyükön gazdasági vezetői beosztásban dolgoznak.* Ez a 70-es években feltörekvő agrárértelmiség a közös és a háztáji gazdaságban egyaránt a szakértelmet és a gazdaságosságot helyezte előtérbe kizárólagos értéként. Értékrendszerüket generációjukból más szakmai csoportok is fokozatosan átveszik. Az interjúkból az is kiderült, hogy ha a jelenlegi piaci áringadozások számukra nem megfelelően változnak, akkor át, illetve le fogják állítani a termelést.

E generációnak az a néhány tagja, aki csak egyénileg gazdálkodik, az idősebb korosztályhoz hasonlóan főleg vegyes gazdálkodást folytat. Szarvasmarhatartással (a fiatalok és középkorúak közül) csak ők foglalkoznak. Viszont az előbbi csoporthoz hasonlóan a *gazdaságosság és számítás elvét ugyanúgy figyelembe veszik.* Nyíltan vallják, hogy ha ráfizetéses lesz a gazdálkodásuk, felhagynak az egyéni gazdálkodással, és a tsz vagy a szakszövetkezet közös gazdaságában munkaviszonyt létesítenek. Úgy vélik, hogy akkor a törvényes előírt munkaidőben, kockázatvállalás nélkül és kevés munkával, ha nem is magas, de legalább garantált jövedelemre tesznek szert.

A „korszerűen szakosított” és a „hagyományosan vegyes” kisgazdaságok között helyezkednek el a kisméretű, csak részben korszerű sertésenyésztő gazdaságok. Ezekből van a legtöbb a faluban. Tulajdonosaik általában iparban vagy mezőgazdaságban dolgozó betanított, illetve segédmunkások. Nekik is viszonylag jók a lakáskörülményeik, ügyelnek udvaraik rendezettségére. Életmódjukat a maximális befektetésre való törekvés és a visszafogott fogyasztás jellemzi. Háztáji gazdaságukat mindaddig fenntartják, amíg abból egy kis haszon származik. Az érdekeltség mellett számukra fontos az is, hogy ne kelljen pénzt kiadniuk olyan élelmiszerekre, amelyet maguk is előállíthatnak.

Ez a korosztály jobbra megvált a szőlőtől. Esetleg a ház körül lévő kertben ültetett annyit, hogy a család szükségletét kielégítse. Gazdaságukat valamilyen formában az állattartásra állították be. Gyerekeiket is betanították a gazdaságban folyó munkára. Pályaválasztásukat illetően a szülők a legfontosabbnak azt tartják, hogy utódaik a legbiztonságosabbnak tűnő egzisztenciát válasszák. Saját életútjukat, az első és második gazdaság együttes vállalását többnyire követendő példaként kínálják. Ez a generáció az utódokra vonatkozóan a társadalmi státusz-emelkedést másodlagosnak tartja: ez a státuszemelkedés a vezetők gyerekeinél a nagyobb településbe való áttelepülés, a többi szakmai csoport gyermekeinél pedig a szülőkhöz képest *egy szinttel magasabb iskolai végzettség* elérésének igényére terjed ki.

VI. Összegezés

A szakszövetkezet létét Kerekegyházán a rossz termőföldi adottságok (a szántóterület átlagosan 10 aranykorona/ha), a tanyás gazdálkodás, valamint a kisüzemi telepítésű szőlő- és gyümölcssterületek magas aránya tette indokolttá.

Az első szőlőtelepítések a vidék többi településéhez viszonyítva itt viszonylag későn, a XIX–XX. század fordulóján voltak. A szakszövetkezet elnökhelyettese és ház-

táji agronómusa szerint ez a megkésetttség az oka annak, hogy ma — pl. Kecelhez vagy Soltvadkerthez viszonyítva — Kerekegyháza nem „győzött” a szőlő. 1935-ben még 764 kat. hold szőlő volt a faluban, ma viszont a szakszövetkezetnek csak 209, a termelőszövetkezetnek pedig mindössze 91 ha nagyüzemi szőlője van. A tagi gazdák régi telepítésű szőlői kevés kivétellel elhanyagolt állapotban vannak. Ez fokozott mértékben vonatkozik azokra a telepítésekre, amelyeket a volt gazdák átadtak a szakszövetkezetnek.

A szőlőterület csökkenésével és a tanyákról való beköltözéssel párhuzamosan megnőtt a faluban a baromfi- és sertésenyésztés. Ez a folyamat — melyben a szőlő- és gyümölcsstermelést felváltotta az állattenyésztés — szorosan összefügg egy generáció-, illetőleg gazdálkodási kultúra váltással.

A kerekegyházi Kossuth Szakszövetkezet nem tartozik az átlagos szakszövetkezetek közé. A közös gazdaság termelési eredménye alapján az átlag alatt, a tagi gazdaságok termelési eredménye alapján az átlag felett van. A falu szakszövetkezeti tagsága két, egymástól — gazdálkodásban és életmódban is élesen különböző — típusba sorolható.

Az egyénileg gazdálkodó tagi gazdák száma közel 700 fő, átlagéletkoruk 67 év. A közösben dolgozó tagok és az *életvitelükben hozzájuk hasonló* alkalmazottak száma együttesen 350 fő, átlagéletkoruk 36 év. Tehát a *gazdálkodási típusok egyúttal generációs különbséget is jelentenek*.

Mivel az *egyénileg gazdálkodó* tagi gazdák krónikus elöregedése bekövetkezett, ezért sürget az idő a velük kapcsolatos kutatások elvégzésére. Jelenlegi vizsgálatunkban is nagyobb teret szenteltünk az ő életútjuk elemzésének, mint az 50 éven aluliakénak.

Az 50 éven felüliek, már megváltozott viszonyok között, de *amíg fizikai erejükből telik, addig folytatni fogják a paraszti gazdálkodást*. A két világháború közötti „parasztpolgári” vállalkozásukat meg kell különböztetni attól a vállalkozástól, amely az általunk is elemzett fiatalabb generáció körében észlelhető. *A parasztpolgárok jobban értettek a gazdálkodáshoz, mint a vállalkozáshoz*, széles agrárismereti tapasztalatokkal rendelkeztek és örömeiket lelték a gazdálkodásban.

A mai 30–49 évesek vállalkozása a piaci áringadozások, a kézi munka géppel való felcserélése és a szakszövetkezet által garantált jogvédelem pontos és gyors felismerésére irányul. *Így a generációváltást követő gazdálkodásváltás emberi oldalról mindenképpen ellentmondásos*.

A két élesen különböző típus közötti átmenetet csak néhány, 50 éven felüli gazdálkodó képviseli. Ők már az 1950-es évek elején foglalkozást váltottak, és elmentek a faluból. Majd az 1960-as évek végén visszatértek, és fiatalkori agrárismereteik háttérrel, a mai 50 éven aluli korosztályhoz hasonlóan „vállalkoztak”. Ez a tevékenységük csak néhány évig tartott, s azt vallják, hogy az 1970-es évek eleji túlzott adóztatás miatt hagytak fel a gazdálkodással.

Összegzésként elmondható, hogy Kerekegyháza a *középkorú és fiatal vállalkozók a gazdálkodásban nem a valamikori irányadó gazdák követői*. A régi gazdák még a 60-as években is úgy érezték, hogy nekik még megéri, ha a mezőgazdaságban dolgoznak. Viszont gyermekeiktől már nem várták el, hogy a családi gazdaságot továbbvigyék, s helyette az ipari munkavállalást ajánlották az új nemzedéknek.

A társadalmi mobilitásnak vannak kétségbevonhatatlan előnyei, de köztudott, hogy az azonos foglalkozási és munkatapasztalatoknak több generáción át tartó átadása ösztársadalmi és egyéni szempontból is előnyös lehet. Vizsgálatunk szerint *ez a „hagyományörzés” a mezőgazdaságban megszűnik*, pedig a több generáción át azonos szakmavállalás növeli az ismereteket, a szakmaszeretet és a munka sikerélményét. Az irodalomban ismeretese a társadalmi mobilitás statisztikai irányainak pozitív értékelései. Olyan komplex értékelés viszont egyelőre még nincs, amely ennek esetleges negatívumait is részletesen feltárná. Ennek része lehetne a mezőgazdaságban megnyilvánuló „ki- és beáramlás” elemzése. Kerekegyházán e cserélődés jelei is egyértelműen megfigyelhetők.

IRODALOM

- HANN, C.M. 1984: Tázlár — A falu Magyarországon. Lektorátlan fordítás, p. 295.
- HARCSA I. 1984: Mezőgazdasági kistermelés, életkörülmények, életmód. Társadalomkutatás 4–5. pp. 134–153.
- HARSÁNYI E. 1984: Életmód és életmódváltás. Pártélet, XXIX. évf. 9. pp. 62–67.
- JUHÁSZ P. 1975: A mezőgazdasági szövetkezetek dolgozóinak rétegződése munkajelleg csoportok, származás és életút szerint. Szövetkezeti Kutató Intézet Évkönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, pp. 241–277.
- JUHÁSZ P. 1979: Adatok és hipotézisek a mezőgazdasági szövetkezetek állandó dolgozóinak rétegződéséről. Társadalomtudományi Közlemények, IX. évf. 2., pp. 62–82.
- KOVÁCS Z. 1984: A szakszövetkezetek létrejöttének és működésének társadalmi-gazdasági tapasztalatai Bács-Kiskun megyében. Kézirat. Kecskemét, p. 120.
- LISKA T. 1985: Konceptió és kritika. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- MAGLÓDI L. 1985: A mezőgazdasági szakszövetkezetek jelene és jövője. Közgazdasági Szemle, XXXI. évf. 5., pp. 600–609.
- Magyarország földbirtokviszonyai 1935. évben. Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1936.
- SIMÓ T. 1971: Szőlő-, gyümölcsstermelő szakszövetkezeteink. Szövetkezeti Kutató Intézet, Budapest.
- SIMÓ T. 1983: A szőlő-, gyümölcsstermelő szövetkezetek új modelljéről. Szövetkezeti Kutató Intézet közleménye, Budapest.
- TOT JEGYZŐKÖNYV, 1984: Elnökségi ülés, okt. 31.
- ZOLTÁN Z. 1984: A mezőgazdasági szektor vállalkozó kedve kialakulásának néhány társadalmi-gazdasági vonatkozása. Társadalomkutatás 3–4. pp. 113–123.
- 1985: Jelentés a szakszövetkezetek 1984. évi gazdálkozásának fő tapasztalatairól, az 1985. évi feladatokról, különös tekintettel az alacsony hatékonyságú gazdaságok helyzetére. Kiskunsági Mezőgazdasági Szövetkezetek Területi Szövetsége, Kecskemét.

TERÉZ KOVÁCS:

DIFFERENCE OF GENERATIONS WITHIN SPECIALIZED AGRICULTURAL CO-OPERATIVES (based on findings of a survey in Kerekegyháza)

(Summary)

At the time of the 1961 collectivization wave in agriculture the formation of specialized co-operatives represented a midway between collective and individual farming. Specialized co-operatives pooled less individual property from their members than full co-operatives. The joining farmers of the time (the member-farmers of today) have had to pay, however, a property contribu-

tion: 5 kg wheat per one unit plough-land expressed in golden crown and 10% of the value of grapes and fruits delivered. At the beginning, this property contribution was virtually the only source of capital expenditure in the specialized co-operatives but nowadays, with the aging of member-farmers, and the rapid development of non-farming auxiliary activities, it has a declining proportion.

Until quite recently, specialized co-operatives were put at a disadvantage in the system of state taxation and subsidies in comparison with full agricultural co-operatives. In certain villages the managers of specialized co-operatives introduced non-farming auxiliary activities — in a skilful and veiled manner — earlier than it was the case in full co-operatives. At present, the most stable and the most profitable auxiliary plants are the fruit- and grape processing ones which represent a vertical integration of the activities.

Our survey conducted in Kerekegyháza in the autumn of 1984 revealed some specific features of the local specialized co-operative named 'Kossuth'. Considering the yield of collective farming, the results of this co-op are below the average but with regard to the member-farmers' individual output, they are above the average.

The members of the specialized co-operative in this village form distinct types with respect to their mode of farming and lifestyle. The first type is made of member-farmers who work individually. Their number is 700 and their average age is 67 years. The second major type: co-op members who work on the collective farm. Their number, taken together with the employees, who follow a similar way of life, is 350 and their average age is 36 years. Therefore, different modes of farming also represent a difference of generations.

Those who are over 50 years old will continue — though under different circumstances — peasant farming, as long as they are physically able to. The 'peasant-bourgeois' undertakings between the two wars were, however, dissimilar to the undertakings of the new generation considered here. The peasant-bourgeois farmers knew more about farming than about entrepreneurship. They had an extensive agrarian experience and took pleasure in farming.

Nowadays, the undertakings of farmers in the 30–49 age group are characterized by their prompt reactions to market-price fluctuation, the mechanization of manual work and the exact and quick identification of the legal protection provided by the specialized co-operative itself. Three sub-types can be distinguished within this generation:

Type 1: those who run a small 'traditional mixed' farm on a full-time basis;

Type 2: those who have got a full-time job at a co-operative or state enterprise but also run a modern, specialized, household- or auxiliary farm. They are typically in the managerial staff;

Type 3: those who work in industry or agriculture as semi-skilled or unskilled labourers and have got a small farm which consists of a modernized piggery and a subsistence vegetable garden.

According to our survey, the 'preservation of agricultural traditions' has come to an end. The middle-aged and young entrepreneurs in Kerekegyháza are not the followers of the one-time model farmers. Formerly, even during the 1960s, the farmers deemed it to be worthwhile for them to work in agriculture. But they did not expect their children to take over and run the family farm. Instead, they encouraged the new generation to get employed in industry and with this done, household farming is a supplementary activity now.

Translation by Oláhné Szentessy Éva

КОВАЧ, ТЕРЕЗ:

**ВОЗРАСТНЫЕ РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ЧЛЕНАМИ
СПЕЦИАЛИЗИРОВАВШИХСЯ КООПЕРАТИВОВ
(По результатам исследования кооператива в Керекедьхазе)**

(Резюме)

Специализировавшиеся кооперативы в отношении отчислений и государственной помощи, вплоть до недавнего времени, находились в невыгодном положении по сравнению с

сельскохозяйственными кооперативами. В период сельскохозяйственной реорганизации (1961 г.) специализировавшиеся кооперативы представляли собой переход между коллективизацией и единоличным хозяйством, что означало также менее строгую форму имущественной лепты, чем в сельскохозяйственных кооперативах. Бывшие единоличники, вступившие в специализировавшийся кооператив (сегодня мы называем их членами-единоличниками), должны были платить взнос с состояния. Это составляло стоимость не менее 5 кг пшеницы и 10% вычетов со сданного количества винограда и фруктов. Вначале взносы с состояния были практически единственным источником общего достояния специализировавшихся кооперативов, сегодня же по причине старения членов-единоличников доля этой формы взносов постоянно сокращается. Параллельно с упомянутым процессом процветали вспомогательные производства. Руководители специализировавшихся кооперативов начали скрытно и умело создавать в отдельных поселениях вспомогательные производства, опережая тем самым сельскохозяйственные кооперативы. Самые стабильные и самые доходные отрасли наших дней, получившие уже название вертикама, функционируют в обрабатывающей промышленности, связанной с плодоводством и виноградарством.

Результаты исследований, проведенных в Керекедьхазе осенью 1984 года, показывают, что местный специализировавшийся кооператив им. Кошута не относится к категории средних специализировавшихся кооперативов: по производству коллективного хозяйства он находится на уровне ниже среднего, по результатам же, достигнутым членами-единоличниками, выше среднего.

Члены специализировавшегося кооператива деревни могут быть разбиты на три типа, резко отличающиеся друг от друга по способу ведения хозяйства и образу жизни. Количество членов-единоличников с обособленным хозяйством — 700 чел., средний возраст — 67 лет. Число членов, работающих в коллективном хозяйстве, а также число служащих, ведущих подобный образ жизни, — 350 человек, средний возраст — 36 лет. Значит, типы ведения хозяйства одновременно означают и возрастные различия.

Те, кому уже более 50 лет, будут вести крестьянское хозяйство до полного истощения физических сил, правда, в изменившихся условиях. Не следует смешивать предпринимательство «крестьянских мещан» (мещан крестьянского происхождения), распространенного в период между двумя мировыми войнами, с предпринимательством более молодого поколения, изученного также и нами. Крестьянские мещане лучше разбирались в ведении хозяйства, чем в искусстве предпринимательства, обладали большим аграрным опытом и находили удовольствие в хозяйствовании.

Предпринимательство людей в возрасте от 30 до 49 лет имеет в своей основе точное и быстрое распознавание колебаний рыночных цен, преимуществ замены ручного труда машинным, распознавание выгоды гарантированного дохода в специализировавшемся кооперативе. Среди представителей этого поколения можно выделить три типа:

1 тип — его представители ведут «традиционное смешанное» мелкое хозяйство как основной род занятий.

2 тип — основной род занятий его представителей — работа в кооперативах или на государственных предприятиях; наряду с этим они имеют современный и специализированный приусадебный участок или вспомогательное хозяйство; названные обрабатываются и ведутся, как правило, руководящими работниками каких-либо хозяйств.

3 тип — обученные или подсобные рабочие, работающие в промышленности или сельском хозяйстве; они тоже имеют небольшое хозяйство, в рамках которого разводят свиней частично усовершенствованным методом и занимаются огородничеством для удовлетворения собственных потребностей.

Предлагаемое исследование свидетельствует об изживании традиций в сельском хозяйстве. Молодежь и люди среднего возраста с Керекедьхазы не идут в ведении хозяйства по стопам крестьян, бывших когда-то образцовыми хозяевами. В 60-е годы эти хозяева еще считали выгодной работу в сельском хозяйстве, однако от своих детей уже не требовали продолжения семейных начинаний, советуя новому поколению идти в промышленность, доход от которой они пополняют теперь приусадебным хозяйством.